

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlar darslarida amaliy ishlarni tashkil etishning metodik asoslari**Djumayeva Mohigul Mamanazarovna,**

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida o'qituvchisi.

Jumayeva Baho Ergashovna

Qumqo'rg'on tumani 15-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati atroflicha yoritib berilgan hamda sinfdan tashqari ishlar jarayonida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda amaliy ishlarni tashkil etishning samarali metodlari xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: tabiat, tabiiy fan, metod, amaliy ish, tajriba, ekskursiya, obyekt.

Резюме. В данной статье подробно раскрыто значение практической деятельности при преподавании естествознания в начальных классах, а также рассмотрены эффективные методы организации практической деятельности по приобщению детей к природе в процессе внеклассной деятельности.

Ключевые слова: природа, естествознание, метод, практическая работа, опыт, экскурсия, объект.

Summary In this article, the importance of practical training in the teaching of natural sciences in elementary grades is described in detail, and effective methods of organizing practical work in introducing children to nature in the process of extracurricular activities are discussed.

Key words: nature, natural science, method, practical work, experience, excursion, object

Barchamizga ma'lumki, tabiat bu bizni o'rab turgan barcha narsalar, borliq, hayvonot va o'simliklar dunyosi. Biz insonlar yashar ekanmiz har qadamda tabiat unsurlaridan bo'lgan deyarli barcha narsalarni ishlatamiz. Tug'ilganimizdan beri tabiat qo'ynida ulg'aydik, uning barcha ne'matlarini totib kelmoqdamiz. Tabiatni asrab -avaylashimiz zarur. Tabiatda barcha narsa bir-biriga uyg'un. Unga ziyon qilsak barchasi o'zimizga qaytadi. Sababi biz tabiatning ajralmas qismimiz. Tabiatni onamizga qiyoslab "Ona Tabiat" deb ataymiz. Shuning uchun Tabiatni onamizni asragandek asraylik. Tabiat haqidagi bilimlarni maktablarda tabiiy fan darsligida o'qituvchi o'quvchilarga o'rgatadi. Tabiiy fan boshlang'ich sinf o'quvchilariga 1-sinfdan darslik sifatida o'tilib boshlaydi. O'quvchilar dars davomida nazariy bilimlarni egallaydilar. O'quvchilarning bo'lajak kasbiy sifatlarini shakllantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliyot ham muhim o'rin egallaydi.

Tabiiy-ilmiy bilimlar uzoq yillar davomida amaliy faoliyat tufayli qo'lga kiritilgan. Atrof muhitni bilishda, anglashda, ilmiy tajriba, amaliy bilimlar muhim rol o'ynab kelgan va kelmoqda.

Insoniyatni tabiat qonunlari haqidagi bilimga asoslangan amaliy faoliyati bilish jarayonini ilm-fan taraqqiyotini belgilaydi. Amaliyot-haqiqat mezonidir. Bilimlarga ehtiyoj amaliyotda tug'iladi va ularning to'g'riligini amaliyot orqali tekshiriladi hamda tasdiqlanadi. Bilim odamlar miyasida o'z -o'zidan paydo bo'lmasdan, balki muayyan ish faoliyatida shakllanadi. Amaliyot insonni tabiat bilan munosabatida asosiy omil bo'lib, bu o'z navbatida odamlarning o'zaro munosabatlari tizimida, ijtimoiy ishlab chiqarishda muhim rol o'ynaydi. Amaliyotning asosiy turlari moddiy ishlab chiqarish va ilmiy tajriba hisoblanadi. Ilmiy-tabiiy amaliyot quyidagi vazifalarni bajaradi. [1]

1. Amaliyot bilish jarayonining rivojlantiruvchi omil. U nazariy bilimlarni umumlashtirib, ularni hayotiy jarayonlardan ajralishga yo'l qo'ymadim.

2. Amaliyot bilishning buyurtmasi, ilovasi va maqsadi hamdir.

3. Amaliyot bilish jarayonining haqiqiy ekanligini ko'rsatuvchi mezonidir.

Tabiatshunoslikdagi amaliyot ilmiy ishlab chiqarishning asosiy omili bo'lib kelmoqda. Amaliyot nazariyani paydo bo'lishiga, ilmiy shakllanishiga va rivojlanishiga olib keladi. Bilishning aniqligi muayyan obekt haqidagi ma'lumotning haqiqat ekanligi bilan tasdiqlanadi. Ayni paytda, sharoit boshqacha bo'lsa, haqiqat ham bo'lishi mumkin. Masalan, oddiy sharoit va bosimda suv 100°C da qaynaydi. Lekin bosim o'zgarsa yoki og'ir suv bo'lsa, u aniq - konkret hisoblanadi. Ma'lum tizimdagi haqiqat boshqa sharoitda butunlay o'zgarishi mumkin. G'oyaning amaliyotda tasdiqlanishi haqiqatning asosiy omili hisoblanadi. Amaliy ishlarga o'rgatish boshlang'ich sinflardan boshlanishi maqsadga muvofiqdir.

Amaliy uslublar o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadigan va yo'naltiriladigan, o'quvchilar fikrini rivojlantirishga mo'ljallangan so'z, ko'rgazmalilik va amaliy ishning o'zaro murakkab bog'lanishida bo'lishini ko'rsatadi. Amaliy uslublar qo'llanilishi, o'quvchilar retseptorlari va effektorlarining jadal faoliyati bilan bog'liq. Amaliy uslublar o'rganilgan materialni chuqur tushunib yetishga, ko'nikma va malakalar hosil qilishiga imkoniyat yaratadi. Amaliy uslublarni qo'llashga o'quvchilar faoliyatining o'zi, bilim manbai hisoblanadi. Bunday usullar sirasiga og'zaki, yozma mashqlar, laboratoriya ishlari, maktab yer maydoni, tirik tabiat burchagida, sinfdan tashqari bajariladigan mashg'ulotlar kiradi.

Amaliy uslublarning turlariga [2]:

1. O'quvchilarning tarqatma didaktik material bilan turli narsalar yasashi .
2. Rasm chizish .
3. Tabiat ob'ektlarini tanib olish va aniqlash bo'yicha ishlari.
4. Hodisalarni kuzatish va qayd qilishlari .
5. Tajriba o'tkazishlari (tajriba vositasida masalalarni hal qilish)kiradi.

Amaliy ish boshlanishi oldidan qo'yilgan savol, muammo, masalaga o'quvchilar uning natijalari bilan javob berishlari kerak.

Amaliy darslarda o'quvchilar bilimini, tezkorligini, salohiyatini yanada oshirish uchun didaktik o'yinlarni qo'llash maqsadga muvofiq.

"So'z top"o'yini . Bu metoddan darsning hamma qismlarida foydalanishimiz mumkin. O'qituvchi qushlar, hayvonlar, meva, sabzavotlar haqida bir so'z aytadi, o'quvchilar davom ettiradilar, o'qituvchi boshlagan so'z qaysi harf bilan tugasa, o'quvchi shu harfdan boshlangan so'zni aytishi kerak.

Masalan: tulki-ilon-ninachi-it-tipratikan-nortuya-yalqov(panda)-ayiq-qarg'a-ari va hokazo. Bu usul o'quvchilarni tezkorlik bilan fikr yuritib, javob berishga hamda xotirasini mustahkamlashga yordam beradi.

"Klaster"usuli . Bu usul o'quvchiga berilgan mavzu bo'yicha erkin o'ylash va fikrlarini bemalol bayon etish uchun sharoit yaratadi . Bu usulda o'quvchi nimani o'ylagan bo'lsa, shuni aytadi va yozadi. Yozilgan fikrlar to'g'ri yoki noto'g'ri bo'lishidan qat'iy nazar muhokama qilinmaydi va belgilangan vaqtgacha davom etadi. Bu sinfning har bir o'quvchisi tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalarni uyg'unlashtirib, ular o'rtasidagi aloqalarni yanada mustahkamlash imkoniyatini yaratadi. "Klaster" usuli yangi mavzuni boshlashdan avval o'quvchini darsga qiziqtirib, shu mavzu bo'yicha oldin egallagan bilimlarini aniqlash maqsadida hamda o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun o'tkaziladi. Masalan, O'lkamizdagi "uy va yovvoyi hayvonlar "mavzusi.

"Mozaika", ya'ni mayda bo'laklardan yaxlit ko'rinishni hosil qilish. Bunda qushlar, hayvonlar, daraxtlar, mevalarning rasmlari bo'laklarga bo'linib, har bir guruhga alohida tarqatiladi. Guruhlarning qatnashchilari bo'lakchalarni bir butun ko'rinishga keltiradilar . Guruh sardorlari yaxlit holga kelgan hayvon ,meva yoki daraxt haqida gapirib beradilar.

"To'xtab o'qish "usuli. O'qituvchi matn bilan tanishtirish jarayonida bir necha marta to'xtab ,o'quvchilarga savollar bilan murojaat qiladi. Savollar aynan matnga tegishli bo'lishi zarur. Yoki o'quvchi matn o'qish jarayonida to'xtalib ,nima haqida o'qiganligi so'raladi. Bu usul orqali o'quvchilarning diqqati jamlanadi, mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi.

"Zanjir"usuli. Bu usulni she'r ,topishmoq,maqollar berilgan darslarda qo'llash maqsadga muvofiqdir. O'quvchilar tartib bilan ketma-ket berilgan she'r misrasi yoki topishmoq qatorini

aytadilar . Bu usul qo'llanganda o'quvchi uyalib qolmasligi uchun berilgan she'r, maqol ,topishmoqni yod olishga majbur bo'ladi.

"Rasmi rebus "o'yini . Sinf o'quvchilari uch guruhga bo'linadilar . Har bir guruhga rasmlar tarqatadi . Berilgan rasmlar nomining bosh harflaridan hayvon yoki qushlar nomi kelib chiqishi kerak . Masalan, It, laylak,ohu,ninachi-non,anor,rediska,chinni gul,arpa-archa .

"Kim tez bajaradi "o'yini . O'quvchilar uch guruhga bo'linadilar . Har bir guruhga 5 tadan hayvonlar yoki qushlar rasmlari teskari qilib beriladi. Belgilangan vaqt ichida (1-2)daqiqada o'quvchilar hayvon yoki qushlarni yovvoyi yoki uy hayvonlari guruhlariga ajratadilar . Topishmoqni birinchi bo'lib xatosiz bajargan guruh g'olib hisoblanadi.

"O'z guruhingni top"o'yini. O'quvchilarga rangli buklangan qog'ozlar tarqatiladi. Ularga hayvon va parrandalar nomi yozilgan bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilarga qog'ozda rasmi berilgan hayvon yoki parranda qanday tovush chiqarsa ,ular ham shunday tovush chiqarib o'z guruhini topishlarini tushuntiradi .

1. Mushuk (miyov-miyov). 2.Kuchuk(vov-vov). 3.xo'roz(qu-qu-qu-qu).

5. Sigir(mo'-mo'). Guruhga bo'linib olganlaridan so'ng guruhga tegishli hayvon yoki parrandalar haqida bilganlarini so'zlab beradilar .

Uzoq vaqt davom etadigan kuzatish va tajribalar uchun jonli tabiat burchagi tashkil qilinishi kerak, u yerda hayvon va o'simliklarni saqlash va zaruratga qarab ulardan tabiatshunoslikni o'rganishda foydalanish mumkin. Burchak shuningdek o'quvchilarning darsdan va sinfdan tashqari ishlari uchun moddiy baza hisoblanadi. Bu yerda ular yilning istagan vaqtida ish olib borishlari mumkin ekskursiya jonli tabiat burchagi tashkil etishning boshlanishi ko'radi.

Boshlan'ich sinf o'quvchisi o'quv-tajriba maydonchasidagi ishlarni tashkil qila borib, iqlim sharoitlarini, maktabning hududida joylanishini hisobga olishi va barcha masalalarni biologiya o'qiluvchisi bilan kelishib olishi lozim.Tajriba yosh tabiatshunosning qishloq xo'jaligi tajribalari va qoshimcha amaliy ishlari bazasidir . Chunki u yerda tabiatshunoslik darslarida o'rganganiladigan o'simliklar o'stiradi.

Boshlan'ich sinfdan boshlab o'z o'lkalarini, o'z joylarini o'rganadilar, tabiat ustida kuzatishlar olib boradilar ,ekskursiyalar o'tkazadilar. Boshlang'ich maktabda o'qish vaqtida ularda boy aniq material to'planadi va material o'lkashunoslik burchagida joylashtiriladi.Vaqt o'tishi bilan o'lkashunoslik burchagida boshlan'ich maktabni ilgari bitiruvchilari chiqqan eng qimmatli materiallar to'planib boradi, undan tabiatshunoslikni o'qitishda sistemali ravishda foydalaniladi .O'lkashunoslik burchagi tabiatshunoslik xonasida yoki alohida sinfdan barpo etiladi. Material uch bo'limga ajratiladi :bizning o'lka ,ob-havo va tabiat belgilari.

Xulosa qilib aytganda, Science biologiya, geografiya va fizika fanlarining integratsion tarzida o'qitilishini ta'minlaydi. Amaliy mashg'ulotlar darsiga o'qituvchi puxta tayyorgarlik ko'rihi tavsiya etiladi. U amaliy mashg'ulotlar bajarish jarayonida paydo bo'ladigan muammolarni atroflicha tushuntirib berish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Amaliy mashg'ulotlar tabiiy fanlar darslarini sifatli o'tilishini, o'quvchilar bilimni chuqurlashtirib mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ròyxati:

- 1.D.Sharipova , D.P .Xodiyeva , M.K.Shirinov .Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi. Toshkent, "Barkamol Fayzulla media" nashriyoti ,2018 yil
- 2.M.Nuriddinovna, "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi". Toshkent ,O'qituvchi 2005 yil
- 3.G.M. Sayfullayev , Tabiatshunoslik darslarida sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. Buxoro 2020 yil
4. Djumayeva, M. (2023). BOSHLANGICH SINFLARDA TABBIY FANLARGA OID KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and researches, 1(1).
5. Djumaeva, M. (2023). SPECIFIC HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE FACTORS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT IN THE EAST. Science and innovation, 2(C3), 22-26.
- 6.Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>
7. Boynazarova , N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>
- 8.Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>
- Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>
- Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>